

Mgr. Ludmila Kopecká

**Russian speaking students (from Russia and Kazakhstan) in the Czech Republic.
Educational migration and the role of the family in it**

Disertační práce

Oponentský posudek

Autorka předkládá endo-etnografickou práci na téma role rodiny ve studijní migraci, konkrétně v případě rusky hovořících studujících, kteří žijí v Praze. Autorka na straně 13 slibuje přispět současnému antropologickému vědění tím, že realizuje, v České republice dosud nevídaný, dlouhodobý výzkum studujících migrantů, a to holistickým způsobem. Nová má být také perspektiva zaměření na migrující děti, které za sebou nechávají ve svých domovinách rodiče. To je téma v současné Evropě vysoce aktuální, bohužel přesahuje rámec žitého světa rusky hovořících maturantů a vysokoškoláků žijících v Praze se v disertaci Ludmily Kopecké nedočkáme.

Úvod práce tvoří stručné shrnutí toho, o čem text bude, a to včetně pěti výzkumných otázek. Těmi jsou:

1. **Jakým způsobem probíhají rozhodnutí o příchodu do České republiky?**
2. **Jakou roli v rozhodování [o odchodu do ČR] a případném setrvání v ČR hraje rodina?**

Tato výzkumná otázka je dále rozvedena ve 4. kapitole disertace, a to následovně:

2.a Jakou roli hraje rodina v migraci studujících z Ruska a Kazachstánu do ČR? (tato podotázka je spíše parafrází druhé výzkumné otázky)

2.b **Jaké typy transnacionálních strategií a migračních cílů mají rodiče, když posílají své děti do zahraničí?**

2.c **Jak [rodiče] později ovlivňují chování studujících v ČR?**

3. **Jaké jsou migrační strategie rusky hovořících studujících v ČR?**
4. **Jak se tyto strategie v čase mění?**
5. **Jak je propojen životní cyklus a migračním procesem studující/ho?**

K těmto otázkám se na straně 14 přidává **příslib prozkoumání života rusky mluvících studujících z Ruska a Kazachstánu v ČR.**

Práce je rozdělena do čtyř oddílů, které se s určitými přesahy věnují metodologii, teoretickému zázemí práce, prezentaci výsledků terénního výzkumu a shrnutím výzkumných zjištění.

Jako nejpovedenější hodnotím oddíl první, i když i ten není bez problémů. Text do části 1.2 se do jisté míry opakuje jinde v práci, působí proto jako jakýsi druhý úvod práce. Jsou zde také zopakovány výzkumné otázky, ale ani v úvodu, ani zde se nedozvíme, jak k nim autorka dospěla, i když mezi řádky je patrné, že výzkumné otázky souvisí s literaturou a historickými a demografickými událostmi v Rusku, Kazachstánu a České republice. Mám malou poznámku k ošetření etické dimenze výzkumu, za vhodnější bych považovala pracovat s etickým kodexem CASA, ne AAA.

Druhá část práce naplno ukazuje nedostatek v editaci celé práce. Oddíl s názvem Přehled interdisciplinárního přístupu k migračním teoriím (což je název dosti kostrbatý) začíná několikastránkovým demografickým přehledem globálních migračních pohybů obyvatel. Následuje definice migranta podle OSN a poté dvě podkapitoly o teoriích zabývajících se příčinami a dopady migrace. Pro čtenáře, který se v migračních studiích orientuje zde nebude mnoho nového, což by nevadilo, ale nepovažuji za dostačující na disertační úrovni, že jsou tyto podkapitoly napsány převážně na základě informací z posledního vydání ikonické učebnice Age of Migration, a hlavně že zde nenajdeme žádný autorčin osobitý vhled do představovaných teorií. Kdyby v disertaci byl jmenný rejstřík, nejspíš by odhalil, že s představenými koncepcemi autorka v analytické části příliš nepracuje, a nabízí se tedy otázka, jakou funkci představení teorií migrace v celku disertace má.

Třetí část, Etnografie/empirická část, podobně jako část druhá nezačíná šťastně. Historické pozadí, demografický přehled a komentovaný rozbor vztahů ČR a Ruska/Kazachstánu postavený na textu odborníků na mezinárodní vztahy Petra Kratochvíla a Petry Kuchyňkové (opakovaně v disertaci mylně jmenované jako „Krichynkova“) nemají s etnografií tak, jak jsou podány nic společného. Následuje devět podkapitol (85 stran textu z celkových 189), které tvoří jádro etnografických zjištění disertační práce, ve smyslu sběru dat a jejich analýzy a interpretace. Etnografie vykazuje cit pro detail (např. citace Angely na str. 79: „we expected a European dormitory but we found ourselves in a Soviet one“) i schopnost přehledně prezentovat analytickou práci autorky. Bohužel, chybí zevrubnější analytický komentář, interpretace. Za samostatná a hodnotná zjištění je možné považovat následující:

- **fetišizace Evropy v habituálních praktikách Ruských a Kazašských rodin**
- **dynamika semi-legálních praktik migrujících studujících**
- **transnacionální hybridizace způsobů realizace svátečních dní migrujících studujících**
- **přenos historických traumat do aktuálních sociálních situací, včetně zhuštěného popisu proti-přistěhovalecké atmosféry v Praze/ČR**

Dále jsou zde představena dvě nosná témata, která by ovšem vyžadovala zevrubnější zpracování:

- životní strategie migrujících studujících
- role jazyka v integraci do sociálního prostoru ČR

Stejně jako má práce dva úvody, působí, jakoby měla dva závěry. Prvním je čtvrtý oddíl, který se snaží tematizovat roli rodiny v rozhodování studujících, ale obsahově se překrývá s oddílem třetím. Určité novum jen představuje nahlížení na podporu rodičů při studiu v zahraničí perspektivou Maussovy antropologické koncepce obdarování, které by si ale zasloužilo hlubší propracování, například s pomocí výzkumného zaměření na toto téma při pobytech autorky v rodištitích účastníků výzkumu.

Závěr patří úvahám studujících nad jejich vlastní budoucností a hodnocením jejich volby migrovat obecně. Autorka také přidává možnosti, jak vlastní výzkumnou práci zužitkovat, a to jak v dalších výzkumech, tak ve veřejné politice či akademické výuce.

V práci je časová nepřesnost, autorka na str. 19 tvrdí, že do ČR přišla před šesti lety (což by bylo v roce 2011), na druhou stranu píše, že výzkum probíhal v letech 2008-2014. Započala tedy výzkum před tím, než do ČR přišla, nebo se jen jedná o nepřesnost způsobenou prodlevou mezi odevzdáním poslední verze dizertace a dobou, kdy byla tato pasáž formulována? Ať tak, či onak, tento drobný detail poměrně dobře charakterizuje celkovou povahu práce. Dizertace Ljudmily Kopecké, která je solidně metodologicky založená, je z hlediska formálního nepozorně zpracovaná, konceptuálně a interpretačně nedotažená a místy nedomyšlená.

Před celkovým hodnocením práce se ještě zastavím u metodologie, analýzy a interpretace a u formálních náležitostí předkládaného textu. Kromě uspokojivě velkého množství studujících, se kterými Kopecká realizovala rozhovory a analyzování mediálních sdělení a obsahů sociálních sítí (zde chybí nějaké konkrétnější metodologické uchopení), Kopecká uvádí, že několikrát jela do Ruska a Kazachstánu, nicméně že jí tyto návštěvy sloužily jen jakási dodatečná informace. To se mi jeví jako nehospodárné, neboť Kopecká mohla do práce zařadit výňatek ze zúčastněného pozorování rodinného setkání, vlastní fotografie pouličních každodenních kulis života v domovině a v Praze, apod. Stejně tak zůstává, kromě nesporného faktu senzitivace a usnadnění vstupu mezi účastníky výzkumu, spíše nevyužitá a nereflektovaná praxe autorky v neziskové organizaci a její mediální aktivity. To říkám s ohledem na to, co autorka tvrdí v kapitole 1.4, že totiž svůj výzkum postavila na etnografické metodě, včetně zhuštěného popisu (Geertz však zmíněn není) a zaměření (s pomocí metodologické koncepce Dalyho) na klíčové aktivity, které mají velký kulturní význam. V tomto duchu by bylo například logické srovnat oslavu konkrétního svátku v Praze a rodném městě, ale bohužel se tak neděje. O rodině jako kontextu se tedy dozvídáme velmi málo. Autorčina narace nakonec několikrát získává podobu chronologie. Nejdříve je to prezentováno v kapitole 3.4, když Kopecká popisuje studentský život od momentu získání prvního víza přes pokusy usadit se v ČR, respektive v obchodním prostoru Evropské unie s pomocí prodloužení víza a studia na univerzitě. Podruhé v kapitole 3.7, kde počínaje oslavou příchodu Nového roku (s odbočkou do méně akcentovaných Vánoc) autorka probírá oslavy svátků v časovém sledu. Potřetí v kapitole 4., když autorka diskutuje zasazení studijní migrace do kontextu životního cyklu rodiny. Bohužel toto nebylo využito pro nějakou souhrnnou interpretaci plynutí (osobního, rodinného, společenského) času a jeho odrazu v subjektivním hodnocení a realizaci studijní migrace a zůstává tak otázkou, zda je zde chronologie jen pragmatickým výkladovým principem, nebo také nese nějaký antropologický význam. Nejslabším místem dizertace Ljudmily Kopecké je předvedení interpretačního řemesla. Na mnoha místech shrnuje poznatky z pozorování, analýzy dokumentů a především z polostrukturovaných rozhovorů, ale jak těmto shrnutím rozumět vztaženo k existujícímu antropologickému vědění patrně není. Odkazy na literaturu jsou často kusé a mechanické, není patrný autorčin analytický přínos.

Jazykově je disertační práce neobstojné úrovni, i když je patrné, že práce byla psána v různých obdobích a některé části jsou formulovány méně pozorně (např. obsahu neodpovídající název kapitoly 1.1), než jiné (velmi pěkně je napsána kapitola 1.5). Mám ovšem několik výhrad k formální stránce disertace, a to především k nedostatkům, které mě rušily při odborném posuzování práce, a které tak nechávají otazník nad dostatečným pochopením náležitostí původního vědeckého textu autorkou. Především chybí jmenný rejstřík; nebylo tedy snadné rychle posoudit, nakolik například autorka v analytické části odkazovala na teoretické zázemí práce, které nejdříve představila. Zdroje jsou z obsahového hlediska neopodstatněně děleny na Zdroje (ve kterých jsou ovšem také některé články získané online) a Internetové zdroje. Do určité míry jsou v druhé kategorii zařazeny sekundární prameny, ale není to dodrženo přesně a tudíž se listování ve zdrojích stává nepřehledným. V obou kategoriích jsou dále na konec abecedy zařazeny zdroje uvedené v abuce (uvítala bych připojení informativního anglického překladu, neboť azbuku nemusí každý čtenář ovládat), takže např. Bachtin 1990, který je v textu odkazován latinkou je v seznamu zdrojů uveden jako Бахтин a je tak zařazen až za Zhou, ne za Baase. V některých případech jsem tak citovaný zdroj našla až napočtvrté. Odkazování na zdroje je obecně nedbalé, knihu Migration Theory napsala Caroline Brettell s Jamesem Hollifieldem, který zde uveden není, odkaz na datový zdroj výzkumné agentury Tholons se skrývá pod údajem „2014 Tholons“, takže ho není možné na první pohled dohledat, některé zdroje nejsou správně seřazeny z hlediska abecedního řazení či data vydání. Mnoho odkazovaných zdrojů ale také v disertaci chybí, neboť autorka je citovala takzvaně „přes koleno“, tedy z jiného zdroje a původní bibliografický údaj do seznamu zdrojů nezařadila. Není tedy možné posoudit relevanci těchto zdrojů, nehledě na to, že při současné existenci možností nahlížení do elektronických knih či využití meziknihovní výpůjční služby považuji nepřímé odkazování na disertační úrovni za neakceptovatelné.

Disertační práci doporučuji s výhradami k obhajobě, i když bych raději autorce práci doporučila k dopracování. Zdá se mi ale, že disertace obsahuje několik slibných míst a je zřejmé, že autorka na tématu soustavně několik let pracovala, proto bych jí ráda dala šanci své dílo obhájit před komisí, která zhodnotí výkon autorky, stejně jako dostatečnost přednesené práce vzhledem k požadavkům doktorského studijního programu Katedry obecné antropologie FHS UK. Autorce u obhajoby navrhuji zodpovězení následujících otázek a podnětů:

- : Autorka na straně 43 píše, že aplikovala teorii migračních systémů, prosím o rozvedení a konkrétní příklad.
- : Jak je to v disertaci s chronologiemi? Slouží pouze k přehlednému výkladu, nebo jsou významotvorné? Pokud jsou významotvorné, jak?
- : Jedním z klíčových pojmů disertace jsou „padákové“ děti (Parachute Kids) – jak antropologicky rozumět tomu, že studující migranti jsou dětmi?

Velden am Wörthersee 28. března 2017

Kateřina Sidiropulu Janků, Ph.D.

